

Miroslav Tůma

Zmařené naděje: Kam dál po hodnotící konferenci Smlouvy o nešíření jaderných zbraní?

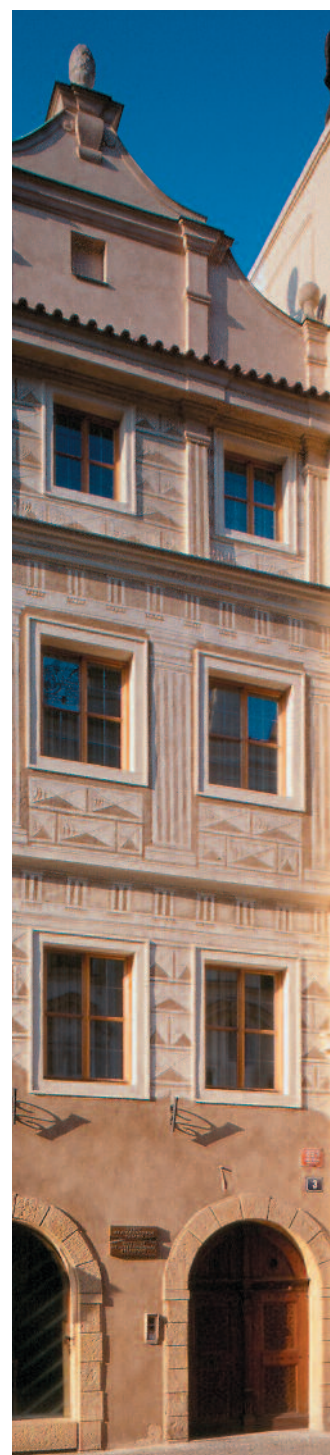
SHRNUTÍ A DOPORUČENÍ

Ve dnech 27. 4.–22. 5. 2015 se v sídle OSN v New Yorku konala 9. hodnotící konference Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (dále smlouva NPT); její výsledek byl neúspěšný.

Česká republika, jako nejaderný stát, avšak současně členská země *jaderné* Severoatlantické aliance, by se měla angažovat při prosazování jaderného odzbrojování kompromisním přístupem známým jako „budování bloků“ *building blocks*. Souběžně s tím by měla aktivně podporovat proces zdůrazňování humanitárních důsledků použití jaderných zbraní.

Dobrých vztahů s Izraelem by v bilaterálních rozhovorech měla Česká republika využít k podpoře svolání blízkovýchodní konference o vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení v tomto regionu, což má rovněž dlouhodobou unijní podporu.

Žádoucí by také bylo, aby Česká republika pokračovala v důrazné podpoře dosažení univerzality smlouvy NPT, urychleného vstupu Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek v platnost a zahájení substantivního projednávání hlavních bodů Konference o odzbrojení v Ženevě, s důrazem na zákaz výroby štěpných materiálů pro vojenské účely.

Úvod

Smlouva o nešíření jaderných zbraní (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, dále smlouva NPT), na rozdíl od úmluv jednoznačně zakazujících další zbraně hromadného ničení, tj. chemické a biologické, nemá odzbrojovací charakter a postrádá institucionální rámec. Její obsah tvoří tzv. tři pilíře týkající se mírového využití jaderné energie, nešíření jaderných zbraní a jaderného odzbrojení (článek VI). Zmíněný článek pouze stvrzuje vágní závazek smluvních stran, zejména jaderných mocností, „vést v duchu dobré vůle jednání o účinných opatřeních k zastavení závodů v jaderném zbrojení v blízké budoucnosti a k jadernému odzbrojení a rovněž o smlouvě o všeobecném a úplném odzbrojení pod přísnou a účinnou mezinárodní kontrolou“. Jeho formulace také neobsahuje, na rozdíl od konkrétního časového limitu v článku III věnovanému nešíření jaderných zbraní, žádné časové vymezení pro dosažení jaderného odzbrojení.

V důsledku absence institucionálního rámce smlouva NPT, na rozdíl od dokonalejší úmluvy zakazující chemické zbraně, nemá stálý sekretariát ani vlastní organizaci. Neumožňuje ani využít žádné specifické vynucovací prostředky při porušení smluvních

Smlouva o nešíření jaderných zbraní nemá odzbrojovací charakter a postrádá institucionální rámec.

ustanovení, kromě možnosti zaslat upozornění Radě bezpečnosti OSN.

Ačkoli smlouva NPT má téměř univerzální členství (191 členských států), je závažnou skuteč-

ností, že 45 let od jejího vstupu v platnost v roce 1970 existují čtyři státy, které vlastní jaderné zbraně, avšak nejsou jejími členy. Jde o Indii, Pákistán, Izrael a od dubna 2003 i KLDR. Izrael, v rámci své ambivalentní politiky, vlastnictví těchto zbraní oficiálně nepotvrzuje ani nevylučuje.

Smlouva NPT sehrála významnou úlohu v průběhu sjednávání *Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (Comprehensive Test Ban Treaty, dále CTBT)*, která však dosud nevstoupila v platnost, a při vyhlášení jednostranných moratorií na tyto zkoušky. Má velký vliv na vytváření bezjaderných zón, které zvyšují globální a regionální bezpečnost. Prostřednictvím zárukového systému *Mezinárodní agentury pro atomovou energii (International Atomic Energy Agency – IAEA)* poskytuje smlouva NPT mnohostranný rámec pro ověřování smluvních neproliferačních závazků a umožňuje mezinárodní spolupráci při mírovém využívání jaderných technologií.

Hodnotící proces smlouvy NPT obecně

Smluvní hodnotící konference se konají v pětiletých intervalech. Obecný význam těchto konferencí spočívá v posuzování plnění smluvních ustanovení za uplynulé období. Úspěch či nezdár konferencí, jejichž závěrečné zprávy se přijímají konsenzem, do jisté míry předurčuje jednání tří přípravných výborů v období mezi samotnými konferencemi.

Po skončení studené války lze v hodnotícím procesu zaznamenat smíšené výsledky. Například konference v roce 1990 skončila neúspěchem, zejména v důsledku odmítnutí USA zavázat se k sjednávání smlouvy CTBT, přestože tento cíl předurčuje smlouva NPT. Další následné konference charakterizovaly některé pozitivní události. Hodnotící a prodlužovací konference v roce 1995 konsenzuálně přijala tři rozhodnutí (Posílení hodnotícího procesu smlouvy NPT, Zásady a cíle jaderného nešíření a odzbrojení, Prodloužení platnosti smlouvy NPT) a schválila Rezoluci o Blízkém východě. Rezoluce mj.

Po skončení studené války lze v hodnotícím procesu zaznamenat smíšené výsledky.

vyzývala všechny země regionu k vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení v této oblasti. V té době také USA již převzaly vedoucí úlohu ve sjednávání smlouvy CTBT na Konferenci o odzbrojení v Ženevě. I když konání 6. hodnotící konference v roce 2000 negativně ovlivnily zejména indické a pákistánské jaderné testy v roce 1998 a odmítnutí ratifikace CTBT Senátem USA v roce 1999, staly se její závěry silným podnětem pro důsledné plnění ustanovení smlouvy NPT, zejména v oblasti nešíření a jaderného odzbrojení. Následná 7. hodnotící konference v roce 2005, v době prezidentství G. Bushe ml., však skončila fiaskem, protože členské státy nebyly schopné dosáhnout jakékoli dohody.

Úspěšný průběh 8. hodnotící konference Smlouvy NPT v roce 2010, probíhající v relativně příznivé atmosféře ovlivněné především „pražským“ projevem prezidenta Obamy v dubnu 2009 a podepsáním americko-ruské smlouvy New START, byl završen schválením Závěrečné zprávy. Druhá část této zprávy s názvem *Závěry a doporučení pro následnou činnost (Conclusions and recommendations for follow-on actions)*, která je v textu nazývána akčním plánem (obsahuje 64 akcí). Sestává ze čtyř skupin závazků k opatřením v oblasti mírového využívání jaderné energie, jaderného nešíření, jaderného odzbrojení a plnění Rezoluce o Blízkém východě z roku 1995.

Strategický kontext konání 9. hodnotící konference smlouvy NPT (27. 4.–22. 5. 2015, New York)

Konference, která se konala za alžírského předsednictví, se zúčastnilo okolo 190 zemí, včetně státu Palestina, a dále řada představitelů mezinárodních a nevládních organizací. Jednání byla také poprvé přítomna delegace nečlenského státu Izraele, se statutem pozorovatele. Rozhovory probíhaly ve velmi komplikované mezinárodní situaci charakterizované zejména, kromě vyhrocení americko-ruských vztahů, tj. zemí, které vlastní více než 90 % světového vojenského jaderného potenciálu, také krizovým vývojem především v blízkovýchodním regionu.

4

Kromě kontroverzní ruské politiky vůči východní části Ukrajiny a anektování Krymu, což vedlo k přijetí protiruských sankcí a následných ruských protizápadních opatření, Spojené státy a Severoatlantická aliance pokračují v budování alianční protiraketové obrany v blízkosti ruských hranic. Oficiálně je tato výstavba zdůvodňovaná nebezpečím plynoucím z iránského jaderného a raketového programu.

V návaznosti na americké jednostranné vypovězení americko-sovětské *Smlouvy o omezení systémů protiraketové obrany* (ABM z roku 1972) v roce 2002, následná americká a alianční etapová výstavba protiraketové obrany ohrožuje, podle ruského hodnocení, bezpečnostní zájmy země a strategickou rovnováhu. Toto budování a ruské vyvažování americké převahy v konvenčních zbraních důrazem na zkvalitňování jaderných zbraní a jejich nosičů se negativně odráží ve vzájemných vztazích. Rusko např. nepřijímá opakované návrhy Obamovy administrativy na další snížení počtů operačně rozmístěných strategických jaderných zbraní o jednu třetinu (z 1550 na 1000 kusů) po splnění smluvních závazků New START z roku 2010. Dále dochází ke vzájemnému obviňování z porušování americko-sovětské smlouvy z roku 1987 o likvidaci pozemních řízených střel středního a kratšího doletu (500–5500 km), známé pod zkratkou *INF* (*Intermediate Nuclear Forces*). Nebezpečně také narůstá tempo vojenských operací a vzájemných provokací na hranicích Ruska a NATO, což vede ke stupňování spirály vojenského napětí, připomínající doby studené války.

Krizový vývoj na Blízkém východě charakterizuje pokračování občanské války v Sýrii, Libyi a Jemenu, společně s nepříliš úspěšným bojem koalice zemí vedených USA proti tzv. Islámskému státu v Iráku a Sýrii. Zmíněný vývoj probíhá na pozadí etnicko-náboženského konfliktu mezi sunnity a šíity, jejichž hlavními sponzory a současně regionálními rivaly jsou bohaté sunnitské feudální státy Perského zálivu vedené Saúdskou Arábií a šíitský Írán. Z kontrolně-zbrojního a odzbrojovacího hlediska v blízkovýchodním regionu existuje největší koncentrace států, které nejsou smluvní stranou jedné nebo více mezinárodních smluv, týkajících se zbraní hromadného ni-

čení. Jde o *Úmluvu o zákazu biologických a toxinových zbraní (BTWC)*, *Úmluvu o zákazu chemických zbraní (CWC)*, *Smlouvu o nešíření jaderných zbraní (NPT)* a o *Smlouvu o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT)*. Převládající většina zemí regionu také má nějakou formu výzkumu, vývoje nebo zbrojního programu se vztahem ke zbraním hromadného ničení. Navíc, chemické zbraně byly v regionu v masovějším měřítku již použity, a to Irákem v průběhu irácko-iránského konfliktu v letech 1980–1988 a rovněž iráckou vládou Saddáma Husajna proti kurdskému obyvatelstvu. V roce 2013 byly chemické zbraně dále použity v průběhu občanské války v Sýrii, což nakonec vyústilo v přistoupení Sýrie k Úmluvě zakazující chemické zbraně a k jejich úspěšnému odvezení ze země a následné likvidaci. Vzhledem k bezpečnostní hrozbě ze strany arabských zemí začal Izrael v šedesátých letech vyvíjet a vyrábět jaderné zbraně, i když oficiálně zastává k jejich vlastnictví nejednoznačné stanovisko.¹

Kritika návrhu textu Závěrečného dokumentu ve vztahu k jadernému odzbrojení

Ve srovnání s daleko důraznějším zněním akčního plánu Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT z roku 2010, probíhající však, jak již bylo výše uvedeno, v příznivější atmosféře, měly některé formulace Závěrečného dokumentu, vztahující se k jadernému odzbrojení, vágnější charakter. Návrh zprávy např. neobsahoval žádnou zmínku o pomalém tempu odzbrojovacího procesu a příslušných doporučeních k odstranění tohoto nepříznivého vývoje. Postrádal také uznání významného faktu, že humanitární dopady použití jaderných zbraní, jak bylo dokumentováno na třech konferencích věnovaných této otázce v minulých letech (Oslo – 2013, mexický Nayarit a Vídeň v roce 2014), naléhavě vyžadují zesílení aktivit v odzbrojovacím úsilí. Text dále neocenil, pouze vzal na vědomí a na stejnou úroveň kladl společné prohlášení 159 států prezentované Rakouskem, volající po zákazu jaderných zbraní vzhledem k jejich katastrofickým humanitárním následkům, a umírněnější stanovisko 26 států prezentované Austrálií, které kromě humanitárního aspektu jaderně-odzbrojovacího procesu zdůrazňovalo také aspekt bezpečnosti. Návrh také hovořil o nutnosti zabránit šíření jaderných zbraní za jakýchkoli okolností, nezmínil však v tomto kontextu jejich vlastnictví nebo použití, což de facto bagatelizovalo nebezpečí jejich použití.

Podle hodnocení převážné většiny nevládních organizací a nejaderných států bylo znění návrhu, zejména ve vztahu k jadernému odzbrojení, pro jaderné státy málo zavazující. Jeho celkové vyznění tak spíše odráželo zájmy těchto států v duchu prosazování již

¹ Srv. Tůma, Miroslav: *Jak dál v jaderném nešíření a odzbrojování*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2014, s. 84–91.

dříve zmíněné politiky pomalého tempa odzbrojování. Zlehčovalo současně rostoucí tlak většiny nejaderných států na pokrok v jaderném odzbrojení, vzhledem ke katastrofickým humanitárním následkům použití jaderných zbraní.

Neúspěch konference v důsledku neschválení návrhu Závěrečné zprávy

Měsíční jednání 9. hodnotící konference smlouvy NPT skončilo neschválením návrhu Závěrečné zprávy.² Text návrhu, který se přijímá konsenzuálně, tradičně obsahoval ustanovení týkající se výše zmíněných tří hlavních smluvních pilířů, kterými jsou nešíření jaderných zbraní, jaderné odzbrojení a mírové využívání jaderné energie.

K neúspěchu došlo v důsledku odmítavého stanoviska USA, Velké Británie a Kanady ke znění ustanovení týkajících se svolání blízkovýchodní konference o vytvoření zóny bez

K neúspěchu došlo v důsledku odmítavého stanoviska USA, Velké Británie a Kanady.

jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení v tomto regionu.³ Zmíněné země nesouhlasily zejména se stanovením konkrétního termínu jejího svolání.

Americká strana svůj odmítavý postoj, po konzultacích člena delegace USA Thomase Countrymana v Izraeli, odůvodnila především údajně „arbitrážním“ charakterem formulace svolání konference, protože v něm postrádala nutnost primárního konsenzu blízkovýchodních zemí s účastí.⁴ Oponentům by zřejmě spíše vyhovoval neurčitý termín „svolání v co nejbližší době“, jak se také vždy doposud v minulých letech v různých dokumentech uvádělo, po opakovaném odkládání jejího původně naplánovaného konání v roce 2012. Tomu se však předkladatelé inkriminované pasáže, kterými byli členové Ligy arabských států v čele s Egyptem, chtěli vyhnout, aby v důsledku odmítavého postoje Izraele s účastí, znovu nedocházelo k opakovanému odkládání konference.

Krátce po schválení Závěrečné zprávy 8. hodnotící konference smlouvy NPT v roce 2010 izraelský předseda vlády Netanjahu jednoznačně odmítl účast Izraele na konání konference v roce 2012. Následně se však Izrael účastnil několika neoficiálních schůzek blízkovýchodních zemí, organizovaných EU a některými nevládními organizacemi k prob-

² Draft Final Document, Volume I., 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT/ CONF.2015/R.3, 21 May 2015.

³ Acheson, Ray: 2015 NPT Review Conference outcome is the Humanitarian Pledge. Reaching Critical Will of WILPF, May 23, 2015.

⁴ Eichner, Itamar: US pushes Israel for progress on nuclear free zone. Ynetnews, 21. 5. 2015. On-line: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4660237,00.html>.

lematicke svolání konference. V září 2014 na jednání Mezinárodní agentury pro atomovou energii se izraelský zástupce opět negativně vyslovoval o konání konference, i když účast země na ni jednoznačně nevykloučil.⁵

V příslušné pasáži ustanovení č. 169 návrhu Závěrečné zprávy účastnické země hodnotící konference žádaly generálního tajemníka OSN, aby svolal uvedenou konferenci, na kterou by byly pozvány všechny blízkovýchodní země (členské státy Ligy arabských států, Írán a Izrael), nejpozději do 1. března 2016. Cílem konference mělo být zahájení a pokračování v sjednávacím procesu, který by vyústil v přijetí návrhu „právně závazné smlouvy vytvářející *Blízkovýchodní zónu bez jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení*, na základě ujednání dobrovolně přijatých státy tohoto regionu“. Příslušné znění také zavazovalo generálního tajemníka OSN, k sponzorské státy Rezoluce k Blízkému východu z roku 1995 (USA, Ruská federace a Velká Británie, které jsou současně deponitářskými státy smlouvy NPT) a další státy smlouvy NPT k zabránění odkladu konání konference. K zajištění dostatečné přípravy a úspěšnému průběhu konference by se měly všechny blízkovýchodní země neodkladně zapojit, prostřednictvím přípravných schůzek, do přímých konzultací, jejichž účelem bude dosažení konsenzuálního souhlasu s agendou konference. Po jejím schválení by měl generální tajemník OSN do 45 dnů svolat konferenci. Všechna substantivní rozhodnutí z jednání přípravného procesu a konference by měla být přijímána konsenzem. K usnadnění zmíněného procesu by měl generální tajemník OSN jmenovat zvláštního zástupce, který by společně s kosponzorskými státy a blízkovýchodními zeměmi vyvinul veškeré úsilí k zajištění úspěšné přípravy konference a jejího výsledku. Kromě blízkovýchodních zemí by se jednání konference zúčastnili, se statutem pozorovatelů, zástupci *Mezinárodní organizace pro atomovou energii (International Atomic Energy Agency – IAEA)*, *Organizace pro zákaz chemických zbraní (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – OPCW)*, *Přípravné komise Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty – CTBTO)*, *Implementačního podpůrného útvaru Úmluvy pro zákaz biologických zbraní (Biological Weapons Convention Implementation Support Unit – BWC-ISU)* a *Ligy arabských států (League of Arab States – LAS)*. Konference by měla současně definovat následné kroky směřující k vytvoření zmíněné zóny.⁶

⁵ *Middle East Free Zone*. Acronym Institute. On-line: <http://www.acronym.org.uk/core-work/middle-east-wmd-free-...>

⁶ Draft Final Document, Volume I., 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT/ CONF.2015/R.3, 21 May 2015, The Middle East, particularly implementation of the 1995 Resolution on the Middle East, s. 22.

Další předpokládaný vývoj v jaderně-odzbrojovací oblasti

Na průběhu konference se projevila stále výraznější frustrace většiny nejaderných států a nevládních organizací z pomalého tempa jaderně-odzbrojovacího procesu a z pokračující modernizace jaderných arzenálů pěti tzv. deklarovaných jaderných zemí (ČLR, Francie, Rusko, USA a Velká Británie). Setrvávání těchto zemí, známých jako P5, na politice pomalého přístupu k jadernému odzbrojování „krok za krokem“ (*step by step approach*) a jejich nesouhlas s přijetím časových limitů a různých doplňujících závazků, jako např. k zmenšení úlohy jaderných zbraní ve vojenských doktrínách, snížení pohotovostního režimu části těchto zbraní připravených k odpálení v minutách aj., dále posiloval odhodlání oponentů tohoto vývoje nesmiřovat se s danou situací.

8

I když došlo od skončení studené války k výraznému snížení počtu jaderných zbraní, je tento pozitivní trend znehodnocován jejich pokračující modernizací mající za následek

Na průběhu konference se projevila stále výraznější frustrace většiny nejaderných států. Jaderné státy byly ve zřetelně menšinovém postavení.

mj. enormní zvýšení výbušné kapacity. Zkvalitňovány jsou i nosiče těchto zbraní.

Pokud jaderné státy a na jejich jaderné ochraně závislé země, včetně alianční *koncepte jaderného sdílení (nuclear sharing arrangement)*

s nejadernými státy, což je v rozporu se zněním smlouvy NPT, budou nadále pokračovat v podpoře myšlenky „bezpečnostních benefitů“ vlastnictví jaderných zbraní, která je podstatou koncepte jaderného odstrašování, de facto tím podporují jaderné šíření a vytvářejí hlavní překážku urychlení procesu jaderného odzbrojení. Podle hodnocení některých nevládních organizací a nejaderných států je jejich postoj založen na víře, že mají právo vlastnit jaderné zbraně do nekonečna, a to bez ohledu na rizika, důsledky nebo nespravedlnost této situace vůči nejaderným státům, jež také mají své bezpečnostní zájmy.

Jaderné státy byly svými postoji na 9. hodnotící konferenci ve zřetelně menšinovém postavení. Přes jejich deklarované přihlašování se k myšlence vytvoření světa bez jaderných zbraní se nezdálo, že by byly ochotny ke kompromisům, nebo k přijetí jakýchkoli nových opatření ke splnění svého právního závazku vyplývajícího z článku VI smlouvy NPT. Nebezpečné a neospravedlnitelné bylo nepřímé prosazování faktu, že vlastnictví jaderných zbraní je v rámci mezinárodního *společenství hlavním zdrojem moci a autority*. S tím souviselo i rozporné tvrzení, že vlastnictví jaderných zbraní těmito státy nepředstavuje riziko světové bezpečnosti, ale spíše preventivní zábranu jejich použití. Naprostá většina členských zemí NPT však zastávala názor, že jedinou

spolehlivou cestou jak zabránit šíření a použití těchto zbraní je jejich urychlený zákaz a následné zničení.

Různé podpůrné iniciativy ve prospěch jaderně-odzbrojovacího procesu, např. k dosažení vyšší úrovně transparentnosti o vlastnictví jaderných zbraní zpracováním jednotného slovníku jaderně-odzbrojovacích termínů a ke zvýšení účinnosti ověřovacích opatření, viz relativně nová iniciativa USA, a dlouhodobější britsko-norské úsilí v tomto směru, jsou významné a velmi oceňované. Z vyjádření některých jaderně-odzbrojovacích expertů však vyplývá, že z aktuálně bezpečnostního hlediska a možného rizika nezamýšleného odpálení jaderné zbraně by však bylo přínosnější přijetí jiných opatření. Jde např. o závazek nepoužití jaderné zbraně jako první, který oficiálně přijaly pouze ČLR a Indie. Další možná opatření zahrnují co nejdříve zahájit rusko-americký dialog o snížení pohotovostního režimu části jaderných arzenálů. Mohlo by se jednat např. o oboustranný závazek ukončit politiku *odpálení na základě varování*, která spočívá v zahájení odvetného jaderného útoku dříve, než na napadené území dopadnou útočnickovy jaderné střely. Vzhledem ke krátkému letovému času strategických řízených střel (15–30 minut), připadá při do-

držení této doktríny na rozhodnutí o odvetném útoku pouze několik minut. Provokace nebo selhání varovného a rozhodovacího mechanismu tak mohou odstartovat globální katastrofu. Jde o pozůstatek studenovělečnické jaderně-úderné doktríny počítající, kromě výše zmíněné varianty, s dalšími dvěma variantami použití jaderných zbraní, a to *prvního úderu (first strike)* a *odvetného úderu (post-attack retaliation)*. Při pokračujícím trvání koncepce „vzájemně zaručeného zničení“ v rámci politiky jaderného odstrašování nelze vyloučit, že Rusko a Spojené státy s uvedenými variantami nadále počítají.⁷

Pozitivním jevem se stala podpora dokumentu Humanitární závazek.

Dá se konstatovat, že i když jednání hodnotící konference skončilo neúspěchem, pozitivním jevem se stala široká a většinová podpora nejaderných států dokumentu z vídeňské konference z prosince 2014 pod názvem Humanitární závazek (*Humanitarian Pledge*), původně označený jako Vídeňský závazek. S přihlédnutím k postojům hlavních stoupenců tohoto dokumentu lze předpokládat, že tyto země vyvinou v nejbližší době diplomatické úsilí k zahájení jednacího procesu o právně závazné smlouvě zakazující jaderné zbraně, a to i v případě neúčasti jaderných států. S ohledem na více než dvacetileté zablokování hlavního odzbrojovacího fóra, kterým je Konference o odzbrojení v Ženevě, se hlavním místem jednání zřejmě stane buď Valné shromáždění OSN či jiný orgán, v jehož rámci neexistuje limitující omezení konsenzuálního přijímání příslušných návrhů. Určité naděje se rovněž vkládají do možného obnovení jednání *Pracovní sku-*

⁷ Cartwright, James E.–Dvorkin, Vladimir: *How to Avert a Nuclear War*. International New York Times, April 19, 2015. On-line: <http://www.nytimes.com/2015/04/20/opinion/how-to-avert-a-nuclea...>

piny s otevřeným koncem (OEWG), autorizovaného příslušnou rezolucí Valného shromáždění OSN na podzim roku 2015.

Stanovení časového limitu svolání konference k vytvoření blízkovýchodní zóny bez jaderných zemí a dalších zbraní hromadného ničení a některé další pasáže uvedeného ustanovení návrhu Závěrečné zprávy, kterými delegace USA a některé další země odůvodňovaly odmítavý postoj, byly reakcí především arabských zemí, vedených Egyptem, na dosavadní negativní vývoj v této otázce. Nelze vyloučit, že arabské země a Írán se budou

Dohoda s Íránem by dlouhodobě vytvořila závažné překážky pro přechod jaderného programu na vojenské zaměření.

snažit dosáhnout svolání zmíněné konference za každou cenu, a to i bez případné účasti Izraele.

Pokud se podaří do 30. června 2015 úspěšně uzavřít dlouhodobou dohodu pěti stálých členů Ra-

dy bezpečnosti OSN, Německa a EU s Íránem o jeho jaderném programu, znamenalo by to významný pozitivní příspěvek k řešení bezpečnostních problémů regionu, zejména v oblasti jaderného nešíření. Na zmírnění rivality dvou hlavních regionálních konkurentů, tj. sunnitské Saúdské Arábie a šíitského Íránu, to však zřejmě výraznější dopad mít nebude. Ačkoli dohoda s Íránem by dlouhodobě vytvořila závažné překážky pro případný přechod íránského mírového jaderného programu na jeho vojenské zaměření, nelze také předpokládat zmírnění zásadního negativního postoje Izraele vůči této zemi. Novou výzvou se tak pro Izrael stane, po uvolnění sankčního režimu a zapojení Íránu do světové ekonomiky, včetně očekávaného zvýšení spolupráce se západními státy, předpokládaný rychlejší ekonomický rozvoj této země a její další podpora libanonskému Hizballáhu a jiným šíitským islamistickým uskupením. Již nyní však Írán představuje významného, i když Spojenými státy oficiálně neoceňovaného spojence aliance vedené USA v boji proti tzv. Islámskému státu.

Závěrečná doporučení

Neúspěšný výsledek 9. hodnotící konference smlouvy NPT zmařil naděje na urychlení procesu jaderného odzbrojování. Odmítnutí podpory svolání blízkovýchodní konference o zóně bez jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení nepřispělo k posílení opatření na zabránění jaderného šíření a celkovému zvýšení bezpečnosti a důvěry v tomto krizovém regionu. Průběh a výsledek jednání dále prohloubil rozporný přístup jaderných a většiny nejaderných států k dalšímu postupu v jaderném odzbrojování a nesporně narušil důvěryhodnost smlouvy NPT, zejména v oblasti jejího odzbrojovacího pilíře.

České ministerstvo zahraničních věcí by mělo za stávající situace na diplomatických jednáních:

- nadále podporovat všechny kroky vedoucí k posílení smlouvy NPT, jako je např. dosažení její univerzality, urychlení vstupu Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkušek v platnost a zefektivnění činnosti Konference o odzbrojení v Ženevě;
- zdůrazňovat nezbytnost důsledného plnění všech smluvních ustanovení, zvláště v souvislosti s „pražskou agendou“;
- aktivně se zapojit do procesu realizace „budování bloků“ (*building blocks*), např. ve vztahu k jaderným doktrínám a snížení pohotovostního režimu jaderných zbraní, a usilovat o zapojení do tohoto přístupu k jadernému odzbrojování co nejvíce států, zejména jaderných mocností;
- v úsilí o urychlení jaderně-odzbrojovacího procesu brát v úvahu a poukazovat na katastrofické humanitární důsledky použití jaderných zbraní;
- v bilaterálních rozhovorech s Izraelem podporovat záměr na svolání konference o vytvoření blízkovýchodní zóny bez jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení.⁸

*JUDr. Miroslav Tůma je externím spolupracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
E-mail: tuma@iir.cz.*

⁸ Autor děkuje účastníkům hodnotící konference Janě Jedličkové, předsedkyni nevládní organizace Prague Vision – Institut pro udržitelnou bezpečnost a koordinátorce PNND pro střední Evropu a PhDr. Michalu Smetanovi z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze za užitečné konzultace a podnětné připomínky při zpracování textu dokumentu.